

Brunfels Otto: Kreuterbuch, 1535, Wasszer Hanenfüssz.

Geschreven en vertaald door Nico Koomen.

Wasszer Hanenfüssz.

Von dem nammen dipes krauts.
Der Laberynth in Egypten, Creta, unnd Lemno ist nit so yrtig gesein, als eben der Hanenfüssz bey den gelerten, wie das selbig dann von mir weitleüffig gehandelt, in meiner Latinischen beschreibung dipes krauts. Aber mit einen wort, so ist Hanenfüssz das yhen, das Dioscorides nennet *Coronopus*, zû teütsch Rappen füßz. Welches wâchpt uff alle matten mit zerteylten gespaltenen blâtlin, und gelben blûmlin, welche von gylbe glytzen. Und seind der selbigen zweyerley, wylde, und zamme, gefült, und ungefüllt, wie dan menigklich wol bewisszt.

Nocht ist ein kreütlin *Flammula*, oder *Batrachium*, bey etlichen auch Hanenfüssz genennt, ist dem vorderigen nit vast ungleich. Sein blâtlin Schwartz und ettwas runder. hat ein knôpfflin rund wie ein erbissz, unnd an dem selbigen knôpfflin kleine würtzelin. Sein blûmlin seind auch gelb, gleiche dem wylden Hanenfüssz. (cxxxiiij) [142]

Nun erhebt sich aber d gantz handel bey den gelerten dahâr, das ettlich die zwey capitel bey den Dioscoride, de *Coronopo*, et pede

Water hanenvoet. (*Ranunculus auricomus*, *Ranunculus sceleratus*)

Van de namen van dit kruid.
Dat labyrint in Egypte, Kreta en Lemnus is niet zo warrig geweest als even de hanenvoet bij de geleerden hoe datzelfde dan van mij wijdlopig gehandelt in mijn Latijnse beschrijving van dit kruid. Echter met een woord, zo is hanenvoet diegene dat Dioscorides noemt *Coronopus*, in Duits ravenvoet. Welke groeit op alle weiden met verdeelde gespleten blaadjes en gele bloempjes welke van geelheid glinsteren. En zijn diezelfde tweevormig, wilde en tamme, gevuld en ongevuld zoals dan menigeen wel bewust.

Noch is een kruidje, *Flammula* of *Batrachium*, bij ettelijke ook hanenvoet genoemd en is de vorige niet erg ongelijk. Zijn blaadjes zijn zwart en wat ronder. Heeft een knopje rond zoals een erwt en aan dezelfde knopjes kleine worteltje. Zijn bloempjes zijn ook geel gelijk de wilde hanenvoet. (cxxxiiij) [142]

Nu verheft zich echter de ganse handel bij de geleerden vandaar dat ettelijke de twee kapitels bij Dioscorides de *Coronopo* et pede *Gallinaceo* met elkaar vermengen en

Gallinaceo, miteinander vermischen, und meynen, es sey ein kraut, so es doch zweyerley seind, unnd auch andere, und andere krâfft haben, nennen den wylden uff der heyden, grosszen Hanenfûssz, oder Rappenfûssz, und den kleinen knôpflechten, kleinen Hanenfûssz. Der groß Hanenfûssz ist on sonderlichen schaden, der klein aber ein merckliche cotrosiva, soll in den leib gar nicht gebtaucht werden. Er ist auch vast allein im btrauch bey den ârtzten, bloßen zû zyehe, und zû divertieren, nâmlich die Pestilentische klôtze zû vertreiben, unnd sunst auch andere geschwâr damit uff zû etzen. (y iij) (cxxxiiij) [143]	menen het is een kruid, zo het doch tweevormig is en ook andere en andere krachten hebben, noemen de wilde op de heide grote hanenvoet of ravenvoet en de kleine knopachtige kleine hanenvoet. De grote hanenvoet is zonder bijzondere schaden, de kleine echter een merkelijke corrosieve, zal in het lijf geheel niet gebruikt worden. En is ook vast alleen in gebruik bij de artsen blaren te trekken en te diverteren, namelijk de pestachtige klossen te verdrijven en verder ook andere zweren daarmee op te eten. (y iij) ((cxxxiiij) [143]
--	--

Fuchs;

Van hanenvoet. Kapittel 57.

Namen.

Hanenvoet wordt van de Grieken genoemd Batrachium, in Latijn echter Ranunculus. Van ettelijke wordt dit kruid Flammula vanwege zijn scherpe en brandende kracht geheten. Apuleius noemt het Sceleratam, dat is een schalkachtige of boosaardig kruid vanwege de schalkachtige bedelaars welke met deze gewassen de voeten en armen uitbranden waarmee ze de lieden bewegen hen te geven. Echter met zulke boze knapen die met dit bedrog dat geld van de lieden brengen zal men tot de galg ijlen waarmee ze verder zulke valsheid niet meer bedrijven kunnen.

Geslacht.

Er zijn wel veel geslachten der hanenvoet, echter de voornaamste en zo gewoonlijk gevonden worden zoals Dioscorides en Galenus aantonen zijn vier. De eerste hanenvoet is ook twee, een tamme, de andere wild. De tamme is ook twee vormen, een gevulde, de andere ongevuld. Van de wilden worden twee van de oude verhaald. Een heeft gele bloemen en die hebben we weiden hanenvoet genoemd, daarom het graag in de weiden en grashoven groeit. (Ranunculus auricomus) In ons Latijnse kruidenboek is door dwaling witte voor weide gezet. De andere heeft purperbruine bloemen, die hebben we noch niet mogen zien. (Ranunculus arvensis) De andere hanenvoet welke vast bladeren heeft zoals de eppe en derhalve van ettelijke wilde eppe genoemd wordt hebben we water hanenvoet geheten. (Ranunculus sceleratus) De derde hanenvoet is klein, daarom we die ook kleine hanenvoet genoemd hebben. (Ranunculus bulbosus) Dat vierde geslacht der hanenvoet is dat allerkleinste en wordt op Duits genoemd woudhennetje. Dit is ook, zoals Plinius schrijft, twee, een met witte en de andere met gele bloemen. Daarom we dat ene wit woudhennetje en de andere geel woudhennetje genoemd hebben. (Anemone nemorosa, Ranunculus ranunculodes)

Vorm.

De eerste hanenvoet, zoals Dioscorides schrijft, heeft bladeren de koriander gelijk, doch breder en, zoals Plinius meldt, die vast in de breedte der kaasjeskruid bladeren zijn, witachtig en vet. De bloem is geel en soms ook purperbruin. De stengel is niet dik, doch ellebogen hoog. De wortel is klein, wit, bitter, met vele aanhangende kleine vezels zoals aan dat nieskruid. Uit welke woorden Dioscorides duidelijk gemerkt wordt dat de witte hanenvoet een geslacht is van de eerste hanenvoet, dan het heeft bladeren die zijn eerst rond, niet gespleten, de andere echter zo na de eerste komen zijn gespleten en gevormd zoals de hoendervoet en hoe hoger aan stengel hoe meer gelijk ze de hoenders of ravenvoet worden en meer smaller zoals aan het koriander kruid. De bloemen zijn geel, de wortel heeft veel vezels zoals dat nieskruid. Desgelijks ook de onge vulde hanenvoet heeft overal bladeren zoals de andere hanenvoet alleen aan het bovenste deel van de stengels hebben, gans smal, doch zijn ze

bovenop in twee delen gespleten. Zijn bloempjes zijn donkergeel, gewint een stekelachtig kopje zoals een egel, daarin is het zaad. De wortel is ook vezelig zoals aan het witte nieskruid. De gevulde hof hanenvoet heeft ook gespleten bladeren zoals de weiden hanenvoet, een dunne en lange stengel, daarop staan schone gevulde gele bloemen, die wortel is ook vezelig zoals de vorige. De water hanenvoet gewint een hoge stengel en daaraan bladeren die zijn diep gekerfd zoals de Apium, heeft ook schone bleekgele bloempjes en zo diezelfde afvallen gewint het kopjes als de druiven tezamen gedrongen, daarin is zijn zaad. De wortel heeft ook veel vezels. De kleine hanenvoet heeft gespleten en uitgedeelde bladeren, is een weinig harig, de stengel rond en op dezelfde schone gele bloemen. De wortel rond zoals een kleine ui met kleine aanhangende vezels. Dat vierde geslacht dat men woudhennetje heet heeft ook gespleten bladeren zoals de andere hanenvoet, zijn stengel wordt niet hoog, op dezelfde gewint het bloemen, die zijn wit lijfkleurig en aan ettelijke mooi geel. De wortel is overdwars gevlochten, langachtig en wat knopachtige. Brandt op de tong zoals de kleine hanenvoet.

Hun groeiplaats.

Dat eerste geslacht van de gele hanenvoet groeit van zichzelf bij de plassen, poelen, vochtige weiden en grashof. De gevulde wordt alleen in de hof van de jonkvrouwen tot de kransen geplant. De ongevulde groeit ook in de hof en soms op de natte velden, vooral wanneer vochtige jaren zijn. De water hanenvoet groeit bij de wateren en beken. De kleine in de grashof, weiden en heide overal. Dat woudhennetje vindt men in de wouden en vooral de witte. Dat gele echter groeit in hagen en kanten aan het water gelegen. [182]

Tijd.

De weiden hanenvoet bloeit in aanvang van april en vergaat daarna in mei. De hof hanenvoet gevuld en ongevuld, desgelijks de water en kleine hanenvoet bloeien de ganse zomer. Dat woudhennetje komt in voorjaar, namelijk in maart en april voort en bloeit in de wouden en vochtige kanten, daarna vergaat het ook zoals de eerste hanenvoet.

De natuur en samengesteldheid.

De hanenvoeten alle tegelijk zijn zeer warme en droge natuur, doch de weiden hanenvoet is niet bijzonder scherp zoals de andere, daarom het ook niet zo krachtig is in de werking zoals de andere geslachten der hanenvoet.

De kracht en werking.

Alle hanenvoet stengels en bladeren zo ze noch zacht zijn gestoten en opgelegd eten op, branden en maken korsten. Derhalve nemen ze weg de ruwe en ruwe nagels, allerlei ruigtes en mazelen zo aan lijf zijn, wratten en andere ongeschikt gewas. Zo men ze een kleine tijd diegene zo dat haar uitvalt oplegt brengen ze diezelfde grote nut. Doch zal men ze gauw daar vandaan doen, dan ze anders de huid opeten. De wortel gedroogd maakt zeer niezen.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>